

"מספרים ביציאת מצרים"

מאז ועד היום, סיפור הולך ונמשך

מבוא

סיפור יציאת מצרים הוא סיפורנו כעם ש"קם ומתחיל ללכת". המסע מעבדות לחירות הוא תהליך מתמשך שמלווה ומגדיר אותנו מאז ומתמיד. זיכרון העבדות ויציאת מצרים הם חלק מהותי מהשפה ומהתרבות, וכל אירוע משמעותי שפוקד אותנו מצטרף כפרק נוסף לאותה יציאה ממצרים ומכל ה'מיצרים' מאז.

ההתבוננות על חג הפסח כסיפור מתמשך מאפשרת לראות את החג מזווית חדשה. להתעמק בהיבטים שמעוררים הזדהות ועניין, לשאול על הלקחים והמסרים החינוכיים, לבחון את האופנים שבהם אנחנו מספרים את הסיפור של אז, ובה בעת לעצב את הסיפור שלנו היום.

השיעור מבוסס על מקורות מסורתיים, מקורות חדשים וגם על חומרי ארכיון החגים הקיבוצי. באמצעות המגוון ניתן להתחקות ולהצטרף למהלך התרבותי המתמשך של שימור וחדוש מסורות העבר.

המערך מבוסס על ארבעת שמות החג, כשכל שם עוסק בפן אחר של החג והיבטיו השונים:

חג הפסח - הסיפור המקראי של יציאת מצרים ודיון בשאלה: מי הגיבור של הסיפור.

חג האביב - התחדשות במבט האישי והלאומי, חלוציות והקשר לטבע ולארץ ישראל.

חג החירות - ערך החירות כערך מרכזי בחג, חירות כהעזה, כנקיטת עמדה וכקריאה לאחריות.

חג המצות - ליל הסדר וההגדה; דיון על ההתמודדות המתמשכת, בכל דור ודור, עם "העומדים עלינו לכלותנו".

השיעור בנוי באופן מודולרי כך שניתן ללמד כל פרק בנפרד.

כדי להפוך את התלמידים לשותפים/ות בסיפור המשותף, נתייחס אל החג כבסיס לתסריט. כל פרק יעלה שאלה אחרת בבניית העלילה והמסגרת לסיפור, והמכלול יזמן גם שאלות נוספות: מה סוף הסיפור? מה נרצה שילמדו ממנו ואיך?

מטרות השיעור

- 1 להכיר את סיפור חג הפסח ויציאת מצרים מזווית חדשה
- 2 ללמוד באופן עצמאי מקורות עתיקים וחדשים
- 3 להתעמק במשמעות הערכים: חירות, בחירה חופשית ואחריות בחיינו
- 4 "מהלכה למעשה" - הצעת דרכים לחדש ולשנות מנהגים בליל הסדר כך שישקפו את עולמנו הערכי והאקטואלי

ציוד דרוש

- אמצעי הקרנה ושמע
- דפי מקורות

מהלך השיעור

א. תרגיל פתיחה

1 נסביר: השיעור מוקדש להעמקה בסיפור חג הפסח. במהלך השיעור נחקור את האופן שבו אנחנו מספרים את סיפור יציאת מצרים, ואת האופן שבו הסיפור משתנה בהתאם למספר/ת, לקהל או למציאות שבתוכה חיים המספר/ת והשומעים/ות. נסביר את המונח '**סיפור מכונן**': סיפור, בין אם הוא היסטורי או אמנותי, הממלא תפקיד חשוב בתפיסה של אנשי ונשות קהילה או קבוצה את עצמם ואת ייחודם. במסגרת השיעור נתייחס לסיפור החג כסיפור מכונן.

2 נתחלק לקבוצות של 4-5 תלמיד:ת. נבקש מכל קבוצה לכתוב שלד לתסריט של סיפור חג הפסח.

נכתוב על הלוח שאלות מנחות:

- שאלות**
- ? מהו סיפור החג **במשפט אחד**?
 - ? לאיזה ז'אנר הייתם/ן משייכים/ות את הסרט?
 - ? מנקודת מבטו או מבטה של מי יסופר הסיפור?
 - ? אילו שתי סצנות חייבות להופיע בתסריט? מהי סצנת הסיום של הסרט?

3 נתכנס במליאה להצגת התשובות השונות, ו**נשאל**:

- שאלות**
- ? האם יש מגמה משותפת? אילו סצנות חוזרות על עצמן?
 - ? מתי מסתיים הסרט? (בכניסת בני ישראל לארץ? במתן תורה?)
 - ? מדוע חשוב לנו כעם לספר את הסיפור שוב ושוב?
 - ? באיזה אופן הייתם/ן מכניסים/ות את ההגדה או את ליל הסדר שאנחנו חוגגים כל שנה, לתוך הסרט שלכם/ן?

דגש למורה: נדבר על הסיפור כמרכיב משמעותי בתרבות משותפת, ועל הציווי "והגדת" שמייצר קשר ומאפשר לכל אחד ואחת להצטרף באמצעות קשב, שאלות ומנהגים מעוררי הזדהות (כמו שירה משותפת למשל).

מי הנהיגו את יציאת מצרים?

1 פתיחה

דמיינו שאתם/ן נדרשים/ות להעניק פרס לגיבור/גיבורה/גיבורים הראשי/ים של סיפור יציאת מצרים, ופרס נוסף לגיבורי/ות המשנה.

- למי תעניקו את הפרס הראשי? מיהם/ן גיבורי/ות המשנה?
- מה התכונה הכי חשובה למנהיג/ה שתפקידו/ה להוציא את בני ישראל ממצרים? מה הופך מנהיג/ה לגיבור/ה?

שאלות

למידה בחברותא

2 נחלק את דף המקורות (נספח א), ונתחלק ללמידה בחברותא.

נבקש ללמוד את מקורות הפתיחה ומקורות על שניים מהשלושה (אהרון, מרים ומשה).

נתכנס במליאה ונשאל:

- את מי מהמנהיגים שעליהם/ן למדתם/ן הייתם/ן מגדירים/ות כגיבור/ה הראשי/ת בסיפור יציאת מצרים?
- באיזה רגע של יציאת מצרים בני ישראל הם גם גיבורי הסיפור?
- מי מהאחים הוא גיבור הסרט לדעתכם/ן? איזו תכונה או מאפיין הייתם/ן מבליטים/ות בתסריט שלכם/ן?

שאלות

3 שאלות סיכום

- למה לדעתכם/ן משה, אהרון או מרים לא מופיעים כגיבורי הסיפור בהגדה?
- מיהו גיבור הסיפור לפי ההגדה (רמז: 'אחד מי יודע')? מי צריכים/ות להיות הגיבורים/ות?
- איזה מקור או דמות הייתם/ן בוחרים/ות להוסיף להגדה כדי להדגיש את תפקידם/ן של המנהיגים/ות או כדי להוסיף לקח לדורות ביחס למנהיגות ראויה?

שאלות

היום אתם יוצאים בחודש האביב

1 פתיחה

נסביר: אחד משמות החג הוא 'חג האביב'. במסגרת השיעור נתייחס לאביב כסמל ולא (רק) כעונת השנה. נכתוב על הלוח את השם 'תל אביב', ונשאל מי יודע/ת מה מקור השם? נספר שתל אביב קיבלה את שמה מספרו של בנימין זאב הרצל, 'אלטנוילנד' (אלט - ישן, נוי - חדש, לנד - ארץ). נבקש לנחש/להסביר את הקשר בין 'אלטנוילנד' לבין 'תל אביב'. נסביר ש'תל' מתייחס לאתר עתיק, ו'אביב' מסמל התחדשות. מקור השם 'תל אביב' הוא בספר יחזקאל.

נקריא קטע מיומנו של עקיבא וייס, ממייסדי העיר תל אביב, לאחר שקרא את 'אלטנוילנד':

"המילים 'אלטנוילנד' פעלו עליי בכוח אדיר בגלוי ובסתרי. הן כאילו תבעו ממני פעולות ומעשים על כל מדרך כף רגל. דומה היה עלי כאילו קיבלתי פקודה ממרום: אמור מעט ועשה הרבה."

נשאל:

- מה משמעות המילה 'אביב' בשם 'תל אביב'? ?
- אילו הייתם/ן מתבקשים/ות להציג תמונה שכותרתה 'אלטנוילנד-תל-אביב', מה היה בתמונה? ?
- האם השימוש בשם מספר יחזקאל ומספרו של הרצל, הוא תהליך של התחדשות או שימור העבר? ?
- איזו התחדשות אפשר למצוא בחג שמוקדש ברובו לזיכרון העבר? ?

שאלות לדיון

למידה בחברותא

2 נחלק את דף המקורות (נספח ב), ונתחלק ללמידה בחברותא.

נתכנס במליאה ונשאל:

- מתי עולה צורך בהתחדשות? ממה נובע הצורך? האם ניתן לעורר צורך? ?
- מתי התחדשות היא איום ומגמה שנעדיף להימנע ממנה? ?
- איזה ממאפייני האביב אתם/ן חשים/ות השנה? האם זה שונה משנים אחרות? ?
- אילו הייתם/ן כותבים/ות תסריט: איך היה בא לידי ביטוי האביב? ?

שאלות לדיון

לבחור נכון

1 פתיחה

נסביר: ערך החירות הוא אחד הערכים המרכזיים של החג. לחירות משמעויות רבות והיא מופיעה בצורות שונות בשפה ובתרבות.

נחלק או נקרין לקט שירים (**נספח ג**), ונבקש לקרוא את השירים (אפשר להקריא בקול או לבקש לקרוא באופן עצמאי).

לאחר הקריאה, נשאל:

מה המשותף לכל השירים?

אילו מאפייני חירות חיוביים מופיעים בכל שיר (מה יש בחירות) ואילו מאפיינים שלילים (מה אין בחירות)? למשל: אין דאגות, יש הרגשה שאפשר לעוף. נכתוב / נסמן את המאפיינים על הלוח.

האם המאפיינים שסימנתם/ מתאימים להבנה שלכם/ את ערך החירות?

[נדגיש את הרעיון שחירות היא לא הסרת כל המגבלות (מה לא), ויש בה גם צדדים של מעשה ובחירה (מה כן).]

משימה

שאלות לדין

למידה בחברותא

2 נחלק את דף המקורות (**נספח ד**) ונתחלק ללמידה בחברותא.

נתכנס במליאה ונשאל:

מה הקשר בין חירות לבחירה חופשית? אילו תשובות שונות עולות מן המקורות?

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - במה תתבטא החירות שלנו בפסח הקרוב? בפני איזו הכרעה (או הכרעות) אנו עומדים (אישית/קהילתית/לאומית)?

שאלות

לא נותקה השלשלת

1 פתיחה

נסביר: בהגדה המסורתית ארבע הכוסות מבטאות ארבע לשונות של גאולה, על בסיס פסוקים מספר שמות: "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, והצלתי אתכם מעבדתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים, וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" (שמות ו, ו-ז).

נשאל: מה סיפור החג לפי לשונות אלו? מהו סוף הסיפור?

נסביר: יש המוסיפים לארבע הכוסות גם כוס חמישית, על פי הפסוק הבא המתייחס לכניסה לארץ: "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לך מורשה אני ה' " (שמות ו, ח). עם השנים הוצעו נוסחים חדשים לארבע הכוסות (לפעמים במקום המנהג המסורתי ולפעמים לצד המסורת), כמו: כוס האביב, כוס החירות, כוס מרים. לעיתים נוספו כוסות בהתאמה לאירועים או מצבים אקטואליים: כוס העלייה, כוס השלום ועוד.

נשאל:

איזו כוס חשוב לכם/ן לשתות בליל הסדר השנה?

באיזו נקודה הייתם/ן מסיימים/ות את הסיפור של פסח? איך תקראו לכוס שמסמלת אותה?

שאלות

למידה בחברותא

2 נחלק את דף המקורות (נספח ה), ונתחלק ללמידה בחברותות.

נתכנס במליאה ונשאל:

אם חג הפסח היה סרט, מי היה הנבל בסיפור? מה היה גורלו?

מדוע חשוב להזכיר את הרדיפות והקשיים לאורך ההיסטוריה כחלק מציון החג?

מה הופך את חג הפסח לחג שמח? מה עוזר לא להיכנס לייאוש או לבהלה מהמעגל החוזר של רדיפות והצלה?

שאלות

ג. מהלכה למעשה - הצעה לפעילות מסכמת

נסביר: ההגדה היא התשובה לשאלות מי אנחנו ואיך הגענו עד הלום. ההגדה המסורתית מסתיימת בהגעה לארץ ישראל, אך סיפור יציאתנו מחירות לעבדות הוא סיפור מתמשך, שלא הסתיים עם הגעתנו לארץ. ימים ספורים לאחר פסח נציין את הימים הלאומיים: יום השואה, יום הזיכרון ויום העצמאות.

נשאל:

איזה מהימים הלאומיים צריך להיות פרק נוסף בהגדה?
בחרו אחד מהימים הלאומיים (או אירוע מרכזי אחר) שהייתם/ מוסיפים/ות כפרק נוסף בהגדה
מה המסר שתרצו להדגיש? (דוגמאות - קמו עלינו לכלותנו / דיינו / והיא שעמדה / לא נותקה השלשלת...)

שאלות

בהגדות לא-מסורתיות משולבים אירועים מכוננים: אירועים מקומיים כגון עליית ישוב על הקרקע, או אירועים לאומיים כמו השואה, מלחמות ישראל והקמת המדינה. בקבוצות של 4-5 תלמידים: עצבו את פרק ההמשך להגדה:

חשבו על אירוע מרכזי או גיבור/ה שמסמל את התקופה שבחרתם/ן.
חשבו על טקסט שמתאר את התקופה כהמשך ליציאת מצרים / סיפור ההגדה (בכל דור ודור / והיא שעמדה...)
מה הערך המרכזי שילמד כלקח מפרק זה?
צרפו לפרק תמונה או טקסט שיבטא את ההבנה שזהו פרק בסיפור מתמשך, ושפסח הבא יכתב פרק נוסף...

שאלות

מי הנהיגו את יציאת מצרים?

א. פתיחה – מנהיגות משולשת

ב. מנהיגות מרים, משה ואהרן

מנהיגותה של מרים הנביאה | יפה בניה

לא מקרה הוא שמרים שומרת על המשפחה ועל אחיה משה; ולא במקרה היא מזוהה כפועה, אחת המיילדות. מרים היא מנהיגה-מיילדת. כשם שתפקיד המיילדת אינו ליצור את הוולד אלא ליילד אותו, לדאוג לכל ההכנות והפעולות כדי שיוולד כראוי, כך דרכה של מרים בהנהגה. היא מכשירה את המונהגים להנהגה-עצמית, בכוחותיהם שלהם...

אני מבקשת לטעון שבדרכה הייחודית מגלמת מרים ניצנים של מנהיגות התייחסותית, מנהיגות אשר מציבה במרכז יחסי אמון, דאגה ואכפתיות בין המנהיגה למונהגים. מרים מביאה אל זירת המנהיגות הציבורית את הערכים שהנחו אותה מילדות, כאשר שמרה על אחיה והוציאה אותו מכלל סכנה וכאשר שמרה על שלמות משפחתה. במעבר מן הפרטי-הביתי אל הציבורי היא לא משאירה מאחור את ערכי הדאגה והאכפתיות. היא רואה בהם ערכים מנחים גם בזירה הציבורית, מול העם.

כמובן שבהקשר המקראי מנהיגותה של מרים נתפסת ומתוארת לרוב כשולית בהשוואה לאחיה אהרן ומשה. כאישה בעולם פטריארכלי, אין בידה הכוח לעבור מן השוליים אל המרכז ולהפוך את דרכה המנהיגותית לדומיננטית. יחד עם זאת, היא מתווה דרך ומסמנת אפשרות אחרת למנהיגות מרפאת, כזו הנשענת על אתיקה של אכפתיות, על קירבה ושיתוף.

בלוג 'על דעת הקהל', מכון שלום הרטמן

המנהיגות של מרים מתוארת כמנהיגות מיילדת, וכמנהיגות התייחסותית.

מה משותף לשתי דרכי המנהיגות? מה ההבדל ביניהן?

על אילו צרכים של עם העבדים היוצא לחופשי ענתה מרים במנהיגות שלה?

למה עוד נזקקו העבדים כדי להיות בני חורין?

השבו על מצב חברתי, מדיני או בטחוני במדינת ישראל כיום, שבו הייתם/ן

מבקשים/ות מנהיגות בסגנון של מרים הנביאה.

"כי העלתיך מארץ מצרים מבית עבדים פְּדִיתִיךָ וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמִרְיָם."

מיכה ו', ד

מי הגיבור המרכזי של סיפור יציאת מצרים?

על כוחה של מנהיגות משולשת | מלכה פיוטרקובסקי

רק מנהיגות כמו זו שהתפתחה בין משה, אהרן ומרים, המבוססת על אחווה אמיתית, אהבה ודאגה הדדיות, מסירות ועמידה משותפת – רק מנהיגות כזו הייתה יכולה למלא את המשימה המורכבת של פדיון עם עבדים משבוי, והנהגתו עד לארץ המובטחת.

... מודל המנהיגות שיצרו מסמן את הדרך הראויה לכינון חברת מופת גם בעתיד: "כי העלתיך מארץ מצרים ומבית עבדים פְּדִיתִיךָ וְאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אֶהְרֹן וּמִרְיָם" נכתב בספר מיכה (ו', ד)...

מהי הדרך הטובה שאותה הורו משה, אהרן ומרים בעבר, ושבה יש לדבוק מאז ולעתיד? תשובת הנביא מיכה פשוטה וברורה: "הֲגִיד לְךָ אָדָם מֶה טוֹב וְמָה ה' דֹּרְשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לִכְתֹּם אֶלְהֵיךָ".

רש"י הירש, מגדולי פרשני המקרא במאה ה-19, מסביר את הדרישה הזו מאיתנו כעם הנבחר, כהמשך לדרכם של כל אחד משלושת האחים ולמערכת היחסים הייחודית שהשכילו לרקום ביניהם. וכך הוא אומר: "שלושת היסודות האלה של תפקידנו המוסרי (כעם), מאפיינים גם את פעילותם של שלושת המנהיגים האלה:

עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט – הדין המעצב את כל חיינו... היה עיקר שליחותו של משה;

וְאַהֲבַת חֶסֶד – אהבת האהבה: נטיית הלב לוותר בשמחה על פי דין, מידת החמלה, הרצון להקריב קורבנות למען הזולת – מידות אלה מאפיינות את פעילותו של אהרן;

וְהִצַּנֵּעַ לִכְתֹּם אֶלְהֵיךָ – ההליכה עם ה' בסתר ובצניעות ובטהרה מוסרית. מידה זו טופחה בוודאי בהשפעתה של מרים".

מוסף ידיעות אחרונות, 2016

מה הייתה המשימה המרכזית של משה, אהרן ומרים על פי מלכה פיוטרקובסקי?

"שלושת היסודות של תפקידנו כעם" – מה תפקידנו לפי הנביא מיכה והרש"ר הירש? מה תפקידנו היום?

משה, אהרן ומרים לא מופיעים כמנהיגים או מובילים בהגדה המסורתית של פסח. מה אפשר ללמוד מכך עליהם ועל מה שהם מסמלים? מה אפשר ללמוד על תפקידם של מנהיגים/ות בכלל?

אהרון הכהן: השלום מתחיל בתוכנו | מירון ח. איזקסון

"הלל אומר: הוי מתלמידי של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה" (פרקי אבות, א', י"ב). אהרון נותר בתודעתנו כסמל השלום. ראשית, בולטת העובדה שמבחן השלום הוא פנימי. הרי אהרון לא הרבה להתערב ב"יחסי החוץ" של העם הנודד במדבר, לבד כמובן ממעורבותו במו"מ שהתנהל עם פרעה מלך מצרים לפני יציאת מצרים. נובע מכך ש"מבחן השלום" של התנא הלל שייך ליחסי הפנים בישראל. "מחנה השלום" הוא אפוא בראש ובראשונה זה העוסק באינטנסיביות בהשגת שלום בישראל...

אחד העם במאמרו "כהן ונביא" מתאר את משה כמי שאינו מתפשר אלא צמוד לחלוטין לנבואתו. אהרון מתואר כמי שבא בדברים עם העם וחותר לפשרות. נדמה לי שאהבת השלום של אהרון הכרחית כדי לקיים את נאמנותו המוחלטת למשה, בנוסף לכך היא [אהבת השלום] אכן מבססת גם את יכולת ההידברות שלו עם העם. ומעבר לכל היא המאפשרת לו את הכהונה הגדולה. העיסוק המתמיד בעבודת הקודש במשכן עלול להיות מקור להסתבכויות וחיכוכים. ידוע לכל אחד מעמנו שעבודה ציבורית בכלל ועבודת "קודש" בפרט מעוררות לא פעם לא רק סיפוק גדול, אלא גם מחלוקות ותסכולים...

אהבת השלום של אהרון פירושה, שבאופן נוכח ותמידי הוא תופס את עבודת המשכן, כהשכנת שלום על העם... כפי שענוותנותו של משה אפשרה לו דרגת נבואה פלאית, כך ענוותנותו של אהרון זכתה אותו לגעת בקודש ולצאת בשלום. מה רבים האנשים לעומתו אשר "נגעו" בקודש הרבה פחות, אם בכלל, ואבדו את שפיותם ו/או את מידותיהם הטובות.

Ynet יהדות, 2007

אילו משמעויות יש למושג שלום ביחס לדמותו של אהרון?

באיזה אופן עבודת קודש (או עבודה ציבורית בכלל) יכולה להיות מקור להסתבכות וחיכוכים? מה היה קורה אם

אהרון לא היה יוצא בשלום מעבודתו שמחייבת 'לגעת בקודש'?

מדוע היה חשוב שאהרון יתייצב לצד משה? מה הם תרמו זה לזה?

כוס מרים | הרב שלמה פוקס

לכבודה של מרים הנביאה נרים כוס של מים חיים: "זאת כוס מרים, כוס מים חיים, זכר ליציאת מצרים. יהי רצון שנזכה לשתות ממימי באר מרים לרפואה ולגאולה. יהי רצון שנלמד ממרים ומכל הנשים לצאת בתופים ובמחולות אל מול הנסים של חיי היום יום ולשיר לה' בכל רגע. אמנ!"

התנועה הרפורמית

מה דעתכם/ן על הרעיון של כוס מים ולא יין לזכרה של מרים?

אילו מאפיינים נוספים של מרים הייתם/ן מזכירים/ות בברכה על כוס מרים?

האם הייתם/ן מקדישים/ות כוסות נפרדות גם לאהרון ולמשה או כוס אחת לשלושת האחים? הציעו ברכה לכוס/ות שהצעתם/ן.

משה והגדי

כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה רֹבֵנוּ רוּעָה צֹאנוּ שֶׁל יִתְרוֹ בְּמִדְבַר בְּרַח מִמֶּנּוּ גָּדִי, וְרַץ אֲחֵרֵיו עַד שֶׁהִגִּיעַ לְחִסוּת (מקום מים) וְעָמַד הַגָּדִי לְשִׁתוֹת. כִּינּוּן שֶׁהִגִּיעַ מֹשֶׁה אֶצְלוֹ, אָמַר (משה): "אֲנִי לֹא הִיִּיתִי יוֹדֵעַ שֶׁרַץ הָיִיתָ מִפְּנֵי צָמָא, עֵינִי אֲתָה". הִרְכִּיבוּ עַל כֶּתְפוֹ וְהָיָה מֵהֶלֶךְ.

אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: יֵשׁ לָךְ רַחֲמִים לְנֶהֱג צֹאנוּ שֶׁל בְּשֵׁר וְדָם כָּךְ - תְּיִיד, אֲתָה תִרְעָה צֹאנֵי יִשְׂרָאֵל.

ספר האגדה, ע"פ שמות רבה ב:ב

לפי המדרש, סיפור משה והגדי היה מבחן שבעקבותיו אלוהים בחר במשה כמנהיג. איזו תכונה אלוהים חיפש במנהיג? עד כמה תכונה זו נדרשת ממנהיג/ה לדעתכם/ן?

מדרש 'משה והגדי' מופיע בהגדות קיבוציות רבות. מדוע חשוב להיזכר דווקא במשה והגדי לבילי הסדר לדעתכם/ן?

משה רבינו - גבורה מסדר חדש | רות קלדרון

גבורתו של משה היא גבורת הפחדן. היא מתקיימת על אף חששותיו ועל אף שהיה מעדיף שמישהו אחר יעשה את העבודה. הוא יודע להיות בן-זוג סבלן לאל, אך גם מנהיג עיקש ומתוחכם מול המלכות הרשעה ומול העם קשה העורף. הוא סובל את תלונות העם בבדידות ובסבלנות. הוא גיבור של כוח עמידה, המשאיר מקום רב לדמות הראשית הנצחית, גיבור שנותר על הר נבו מול הארץ המובטחת ומת מיתת נשיקה על ידי אהובו - אדוננו. אין לו ציון קבר ושמו נעלם מסיפור ההגדה של פסח. גבורתו היא גבורה של צניעות. גבורה מסדר חדש.

אלפא ביתא תלמודי, עמ' 57, משכל (ידיעות ספרים), 2014

"גבורת הפחדן" - כיצד פחדן יכול להיות גיבור לדעת רות קלדרון? מה דעתכם/ן?

בן-זוג, 'דמות ראשית נצחית', 'אהובו-אדוננו' - מי הגיבור המרכזי של הסיפור לצד משה? מה תפקידו של משה לצידו?

לפי רות קלדרון משה מבטא 'גבורה של צניעות' - מה מאפייני גבורה כזו?

מה היה אומר משה על כך שהוא לא מופיע בסיפור המרכזי של יציאת מצרים, בהגדה של פסח?

היום אתם יוצאים בחודש האביב

חג האביב - חג ההתחדשות הטבעית | הרב דוד ביגמן

בימים אלה של תחילת האביב הטבע כולו מתעורר לחיים חדשים. רבים מבעלי החיים מעמידים צאצאים, העצים מחדשים את פניהם ופורחים לקראת הפרות העתידיים לצאת מהם. האדם, גם זה בן זמננו, פותח את חלונו וחווה בכל שפעת הטבע המתחדש. השתנות הנוף החיצוני מהדהדת בלבו של האדם המתמזג כולו בחדוות חידוש הטבע. אין מתאימה יותר מעונה זו לחוג בה את הפסח, המציין את לידת האומה. יציאת מצרים ארעה דווקא בעונת האביב בגלל תחושת ההתחדשות המאפיינת תקופה זו. רגשות ההתחדשות בתקופת האביב הן אוניברסליות. הן קדמו ליציאת מצרים והן משותפות לכל יצור עלי אדמות. התחושות הללו נוגעות בנפש האדם בצורה הפשוטה והטבעית ביותר... האדם החוגג את זיכרון יציאת מצרים מגבש בתודעתו את התחושות הקמאיות [ראשוניות] שהוא מכיר מן הטבע לכדי תובנות לאומיות על חירותנו כעם. הדרך היחידה שהאדם יכול לחוש את הזיקה ללידת האומה היא דרך התחושות הטבעיות של ההתחדשות העולם.

לעניות דעתי, דברים אלו נכונים לא רק בנושא זה. התחושות האוניברסליות הן הבסיס הטבעי, הנוגע באדם באופן פשוט; רק על גבי תשתית זו יכולה להתגבש תודעה מובחנת לאומית ודתית. החיבור של אדם לזיכרון ההיסטורי הלאומי והתורני [אמוני, דתי] מתחיל תמיד מנקודת מוצא חווייתית, שאותה הוא מכיר באופן ראשוני וקמאי. אין ביכולתנו להבין את משמעותה של יציאת מצרים ללא ההקשר הרחב של זריחת הטבע בימי ניסן ושל הסמיכות בין חג האביב לבין ההמלטות בצאן.

מה מסמלת לידת האומה באביב לפי הרב ביגמן? מה דעתכם?

אילו רגשות מעוררת תקופת ההתחדשות באביב? חשבו על החיובי ועל השלילי.

איזו מהן מתאימה גם לתחושה ביחס ליציאת מצרים, ללידת האומה?

כוס לחיים הפשוטים והיפים | דוד מורס

כוס לחיים הפשוטים והיפים. לקשר הנרקם בין אדם למקום, לשגרת המעשים הקטנים ההופכים למעשה משותף גדול. כוס לשמירה על ערכי האדם באשר הוא אדם, על יחס של כבוד וחמלה לכל יצור חי על פני האדמה ולמקום שלנו על האדמה הזאת.

לעיתים קרובות אנו רואים ומנצלים רק את המיידית, את הנראה לעין ואת המעשי. אך את המשמעות העמוקה לחיינו יש לחפש ולמצוא בתוכנו. לא מדובר בהסתגרות. נשקיף ונלמד על הסובב אותנו, אך בימים אלה של רוע וטירוף ומערבולת קשה, חייבים להמשיך ולאחוז גם בחיים הפשוטים ובשגרת חיינו הבונה חיי קהילה ופרט מלאים.

קיבוץ מגן, פסח תשס"ב, 2002

תיאור החיים הפשוטים מורכב מיחס למקום / לסביבה, לאדם, לחברה ולקהילה. איזה ממאפייני החיים הפשוטים הכי חשוב לדעתכם?

אילו פרטים בברכה עושים אותה מתאימה לברכה על כוס האביב?

יש הנוהגים לברך על 'כוס מרים' שהיא כוס מים. מה הייתם מוזגים/ות לכוס האביב?

הגדת קיבוץ אורים, 1991

מארכיון החגים הקיבוצי

אתה ההולך ורואה את הנגב הזה המזהיב שיבוליו לעת קיץ.

ושומע מפץ מחצבות והלמות מקדחים הקודחים אל תהום ואל מים.

וצחוק ילדים מתערב בגעיית עדרים החוזרים אל דירם.

והלמות מכוונות בבטון וברזל. ובתים הקמים בעירם.

אתה הרואה איך מוכה המדבר בירוק וחוגג בפירות ובפרח.

התזכור איך עמס העמל על כתפיו את הקרב והפרך?!

כי יש רגע כזה ותפקח מול הלילה עיניים

וראית מעל לראשך איך פורחים ריבואות כוכבים בשמים.

ואורות הפורצים מחלון מול ציה ושממה.

זה העם הנולד מחדש בארצו על אותה אדמה.

באיזה אופן "מפץ מחצבות והלמות מכוונות" הם אביב והתחדשות?

מה מייחד את האביב בנגב לפי השיר?

מהו הזיכרון המתעורר אצל ההולך בנגב?

מהו הרגש שהאביב מעורר באדם? האם זה דומה להרגשה של אדם ש"מרגיש שהוא עם ומתחיל ללכת"?

שיר בבוקר בבוקר | אמיר גלבע

פתאום קם אדם בבקר ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת

ולקל הנפגש בדרכו קורא הוא שלום. דגנים עולים מול פניו מבין חריצי המדרכת וניחוחות לראשו מדיפים עצי אדרכת.

הטללים רוססים והרים רבוא קרנים - הם יולידו חפת-שמש לכלולותיו.

והוא צוחק גבורת דורות מן ההרים ונקלמות משתחוות המלקמות אפים להוד אף שנים מפפות במסתרם אף שנים צעירות לפניו -

כפולג צונן. כשיר רועים. כענף.

פתאום קם אדם בבקר ומרגיש כי הוא עם ומתחיל ללכת

ורואה כי חזר האביב כמו הוריק שוב אילן מן השלכת.

אמיר גלבע | פתאום קם אדם בבוקר |

מבחר שירים, הקיבוץ המאוחד, 2021

מה בשיר מסמל אביב והתחדשות?

סמנו בשיר את המשפטים המתייחסים אל העבר.

מדוע מוזכר העבר בתוך תמונה של ההתחדשות והצמיחה?

"פתאום קם אדם בבוקר ומרגיש שהוא עם ומתחיל ללכת" - לאן הוא הולך?

מה חש האדם שמרגיש שהוא עם? איזו תקופה או אירוע מסמל בוקר של עם?

מארכיון החגים הקיבוצי

לקט שירי חירות

לב חופשי

(מוקי / דודו טסה)

לב חופשי,
היום הלב שלי חופשי
אין כבלים
ואין עוד דאגות
הוא נקי משקרים
וחף מגעגוע
עירום
לב חופשי
כמו הרוח

ואחרי שנשרף,
ואחרי שנגמר כבר
משתחרר ונמלט
לעוד פעם אחת
ואור גדול עולה מתוך החושך
מתגלה, מתגלה
הלילה יימלט מפני הבוקר
העולה.

מה שאת אוהבת

(מאיר גולדברג / יצחק קלפטר)

תעשי רק מה שאת אוהבת
רק מה שאת חושבת
שיהיה לך טוב
יש לך זמן לגדול, כמה יפה את
קחי את העולם כמו פרי,
קחי כל מה שאפשרי
אין אחת כמוך, את כבר יודעת
שתוכלי תמיד לבחור
כל מה שתרצי לזכור

עוד יהיה לי

(רחל שפירא / ירוסלב יעקובוביץ)

יום אחד אולי אפרוש כנפיים
יום אחד תראה שלא אפחד.
יום אחד אולי אפרוש כנפיים
וזה יהיה כל כך נחמד.

אני שוכב לי על הגב

(יענקלה רוטבליט / אריאל זילבר)

בלי להיות או לא להיות
אני פשוט ישנו
בלי שום דבר אשר כדאי
למות למענו
בלי תקוה ובלי ייאוש
אני פשוט צופה
כמו תייר על העולם
והוא כל כך יפה

יושב על הגדר

(אריק איינשטיין / יצחק קלפטר)

יושב על הגדר
רגל פה, רגל שם
יושב על הגדר
משקיף על העולם
דופק חיוכים לכל הכיוונים
ותמיד, תמיד נמצא בעניינים

לבחור נכון

שתפו את חברי/ות הקבוצה בסיפור על דמות או אירוע שמהווים לדעתכם/ן סמל לחירות. הדוגמא יכולה להיות היסטורית / ספרותית או אישית / משפחתית. חתדו: מה היה רגע ההכרעה בסיפור (בין מה למה)?

משימה

הדרך לצאת ממצרים - "ואהבת לרעך כמוך" | אחינועם ניני

חשוב מכולם, לדעתי, הוא הבן שאותו מכנה ההגדה "רשע". הוא שואל: "מה העבודה הזאת לכם?". "לכם ולא לוי", אומרת ההגדה, בעודו מוציא את עצמו מכלל המשפחה, השבט, העם וממעגל החיים. הבן הרשע מרוכז בעצמו ואנוכי. הוא ממקם את עצמו על אי, תחושת הזהות שלו אינה כוללת אחרים. ההגדה רואה זאת כרשעות. המסר של הבן הרשע הוא דרכו של האל לומר לנו שאין דבר מקודש יותר מחיי אדם, ומסולידריות אנושית הנחוצה כדי לשמור ולהגן עליהם. הפגנת דאגה ואכפתיות היא עבודה, כפי שמצהיר הבן הרשע: "מה העבודה הזאת לכם?". תמיד קל יותר להפנות גב לאחר ולדאוג רק לעצמנו. סולידריות, קהילה, שיתוף, הפגנת דאגה ואכפתיות – זו עבודה קשה. אנו חייבים לדאוג זה לזה. עלינו לראות זה את זה בצלילות, לראות באמת זה את זה כשוויים בפני האלוהים. על כל אחד מאתנו להכיר באנושיותו, בתקוותיו, בזכויותיו, ברגשותיו של האחר. **בדרכנו אל החירות נשאלות שאלות רבות, אולם בסופו של יום, הדרך האחת להינצל בידי אלוהים מכל 'מצרים' המשעבדת אותך היא "ואהבת לרעך כמוך"**. מתוך: הגדת היובל

מה הופך את הבן הרשע לרשע לפי ההגדה?

"מה העבודה הזאת לכם?", "לכם ולא לוי" - אחינועם ניני מסבירה את דברי הרשע בהגדה כשתי נקודות של הכרעה. מה הן האפשרויות בכל החלטה? מדוע דרכו של הרשע היא לא דרך של חירות? מהי דרך החירות לפי המקור?

לחיות ולשמור על החירות | אברהם יהושע השל

אין דבר קשה לביטול כמו הרצון להשתעבד לקטנוניות. באומץ לב, ללא הפסקה, ומתוך שלוה וביטחון, חייב האדם להילחם למען חירות פנימית, למען חירות ממגבלות עצמיות. החירות הפנימית תלויה ביכולת להשתחרר מהעול הכבד של הדברים ומעולה של החברה. רבים זכו לחירות מדינית וחברתית, מעטים הם אלה שאינם משועבדים לדברים. הבעיה המוצבת בפנינו בקביעות היא - כיצד לחיות עם אנשים ולשמור על החירות; כיצד לחיות עם חפצים ולשמור על עצמאות.

השבת: משמעותה לאדם המודרני, עמ' 121, הוצאת ידיעות ספרים

מה מגדיר חירות פנימית על פי השל?

מדוע נדרשים אומץ, שלוה ובטחון כדי להשיג חירות זו?

איזו הכרעה נדרש האדם לבצע כשהוא בוחר בחירות פנימית? בין מה למה?

החירות - אחריות אישית | שמואל הוגו ברגמן

ישנם אמנם שעבודים שאנו משועבדים להם כציבור ועל מיני-עבודות אלה מותר לדבר וצריך לדבר בחג-השחרור. אך אנו מדברים כאן על היחיד ועל שחרורו מאזיקי ברזל של העבדות, וכאן חייב כל אחד ואחד להתדיין עם עצמו, לברר לעצמו, מהו ה"מצרים" שלו: אולי תאוות ולהיטויות שהוא נכנע להן, אולי הרגלים נפסדים, אולי חוסר אומץ-לב אזרחי, אולי אותה נטייה הנפוצה כל-כך בדורנו, להסתתר מאחורי גבם של אחרים, להמנע מהכרעה אישית ואחריות אישית. אותה המנטליות של "המסתכל", שאינו מוכן לשים את נפשו בכפו ולהשליך נפשו מנגד למען עניין זה או אחר.

מגזין 'מחניים', אפריל 1960, עמ' 23

מדוע אדם שמעדיף להשקיף מן הצד ולא לנקוט עמדה הוא עבד לדעת הוגו ברגמן?

מה משותף לכל העבדות/ה"מצרים" שמוזכרים במקור?

שמואל הוגו ברגמן מדבר על עבדות בדורו, הוא נפטר ב-1975. מי הם העבדים בדורנו?

מדרש קפיצת נחשון

המדרש מתאר את בני ישראל כשהם מגיעים אל שפת ים סוף (שעוד לא נקרע): ארבע כיתות [קבוצות] נעשו ישראל על הים [קבוצה] אחת אומרת ליפול אל הים אחת אומרת לשוב למצרים אחת אומרת לצווח כנגדם אחת אומרת לעשות מלחמה כנגדם מתוך שהיו עומדים ונוטלין עצה אלה ואלה [בזמן שהם מתווכחים] קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה. מבוסס על המכילתא לפרשת בשלח

על מה התווכחו יוצאי מצרים?

האם הוויכוח והמחלוקת מאפיינים עבדים או בני חורין מה היה מצבם של בני ישראל בשלב זה?

נחשון בן עמינדב נחשב לגיבור הסיפור. מה הייתה ההכרעה שלו? מה הופך אותו לגיבור?

האם הייתם/ן מוסיפים/ות את סיפורו של נחשון בן עמינדב לסיפור יציאת מצרים בליל הסדר? נמקו דעתכם/ן.

כוס מעשה נחשון

כוס שלישית נרים לכל אלה שעשו כמעשה נחשון בכל הדורות - ולא לה שיעשו כן לימים יבואו.

נאות מרדכי, תשמ"ב, 1982

לאיזה 'מעשה נחשון' הייתם/ן מקדישים/ות את כוס החירות בליל הסדר השנה?

"מ"ו היא שעמדה" עד "לא תנותק השלשלת"

נוסח אחר מופיע בהגדה שנערכה בשנת 1521, והוא מיוחס לנכדו של רש"י:

שפוך אהבתך על הגויים אשר ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך קוראים, בגלל חסדים שהם עושים עם זרע יעקב ומגינים על עמך ישראל מפני אוכליהם יזכו לראות בסוכת בחיריך ולשמוח בשמחת גויך.

- מה ההבדל המרכזי בין שני הנוסחים? ?
- איזה מהם מתאים לליל הסדר הישראלי השנה? ?

בהגדה המסורתית קוראים את הקטע הבא (ויש נוהגים גם לפתוח את הדלת ולמזוג כוס לאליהו הנביא):

שִׁפּוֹךְ חֶמְתְּךָ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ. כִּי אָכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְוֵהוּ הַשָּׁמַי. שִׁפּוֹךְ עֲלֵיהֶם זַעֲמָךְ וְחֲרוֹן אַפֶּיךָ וְשִׁיגֵם. תִּרְדֹּף בְּאֵף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שָׁמַי ה'.

- מהו הרגש המרכזי שמובע בפסוקים אלו? כלפי מי? ?
- מדוע הכניסו את הקטע להגדת ליל הסדר? מה המסר לדעתכם/? ?

לא תנותק השלשלת | אברהם לוינסון

שְׁלֹשֹׁם שְׂדָדְנוּ,
אֶתְמוֹל הַשְּׂמִדְנוּ,
הַיּוֹם מְרַדְנוּ, נִמְרָד גַּם מָחָר.
וּבְלֵה־טַעַר,
וּבְמַחֲץ-סַעַר
נִפְרָץ כָּל שַׁעַר סָגוּר וּמְסֻגָּר.
כָּל עוֹד בְּלִבְנוּ תִּיקַד [תִּבְעֵר] הַתּוֹחֶלֶת [תִּקְוָה, אִפְשָׁרוֹת]
לֹא תִנְתַּק הַשְּׁלֶשֶׁלֶת! ...

- כיצד מתאר השיר את "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו"? ?
- מהם מקורות הכוח אל מול המאבק המתמשך? ?
- "לא תנותק השלשלת" - איזו שלשלת? מי מבטיח למי שלא תנותק השלשלת? ?

כוס ברכת הארץ

זה היום קיווינו לו, כמה מדינת ישראל. כוס נישא לבואנו בשעריך ארץ ישראל, מעבדות לחרות, מיגון לשמחה, מאפלה לאור גדול, משעבוד לגאולה. הגדה של פסח, נוסח ישראלי-קיבוצי

- מהו סוף הסיפור של חג הפסח לפי הכוס הקיבוצית המוצעת כאן? ?
- מה משמעות כוס זו עבור מי שנולדו בארץ או חיים בה שנים רבות? ?
- האם הייתם/ן ממליצים/ות גם ליהודים בחו"ל להוסיף את כוס הציונות לליל הסדר שלהם/? ?

דור דור וקושיותיו, דור דור ותשובותיו | קיבוץ גבת, 1949

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות? שבכל הלילות ובכל הימים אנו בהולים וטרודים, עמוסי דאגה ושקועי עשייה - והלילה הזה כולנו מסובים ונהנים מזיוו של החג? שבכל הימים ובכל הלילות התהלכו יהודים רעבי אור ותוחלת, ובלילות ה"סדר" נר התקווה יוצת בליבם ורגש החירות יפעמם? שבכל לילות פסח במשך שנות אלפיים הוגפו התריסים במשכנות ישראל, ננעלו דלתות - והלילה הזה מוצף אור וזוהר הלב יפחד וירחב? ומדוע בתוך השמחה הגדולה והחג הזוהר יקנן העצב - ולמה החרדה לבאות? ועד אנה שוד ושבר בתבל יהלכון?

- מה ניתן ללמוד מהקושיות על המצב בגבת (ובמדינת ישראל) בשנת 1949 (שנה לאחר קום המדינה)? ?
- בקושיות אין אזכור של העבדות במצרים, איזה קושי ושעבוד מוזכר כאן? ?
- מה מקור הכוח והשמחה בחג לפי הגדת גבת? ?
- הזכרו בפיוט "והיא שעמדה" מן ההגדה המסורתית. איזו קושיה בנוסח של קיבוץ גבת מזכירה את המסר "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו"? מה התשובה של הפיוט לקושיה הקיבוצית? מה דעתכם/? ?

